Перспективе

ТУРСКА У ЕВРОПСКОЈ УНИЈИ: ЕУТАНАЗИЈА ИЛИ ПОДМЛАЂИВАЊЕ ЕВРОПЕ? (3)

**Важност реалистичног приступа**

Тежња Турске за пуним чланством у ЕУ је изузетно поларизујуће, осетљиво и контроверзно питање, како (гео)политички, тако и економски и демографски. Као прилог расправи о овом изузетно важном питању, „НАЦИЈА" објављује изводе из студије „Турска у ЕУ: Еутаназија или подмлађивање Европе?" Мирослава Н. Јовановића, уваженог стручњака Економске комисије УН за Европу, у Женеви. Студија је настала на основу предавања које је аутор одржао у оквиру научног скупа „Турска, ЕУ и САД; Високи улози, неизвесне перспективе", на Intercollege у Никозији, у мају 2005, и на годишњем конгресу Италијанског удружења за европске студије, у јулу 2005, у Венецији. У овом наставку аутор осветљава шире планове и механизаме ЕУ, који представљају задати оквир за све новопридошле чланове, па евентуално и за Турску.

Пише: Мирослав Н. Јовановић

Разлике у еко-ном-ском развоју између региона по-сто-је у сва-кој земљи, али на нивоу ЕУ оне се чине мно-го већим. Ма-ње развијени региони у јед-ној земљи мо-гу имати различите карак-теристике од ма-ње развијених региона у другим земљама, укључујући и велике варијације у приходу. На пример, за-стој у јужној Италији је већи не-го онај на ју-го-за-па-ду Француске. Исто-к Турске је мно-го ма-ње развијен не-го западни делови земље. Та-бе-ла 4 представља, опадајућим редом, друш-твени производ *per ca-pi-ta* у ЕУ(25) и земљама кандидатима по тржишним це-на-ма за период 2002-2004. Ово поређење релативних разлика између земаља може зна-чај-но преценити стварну разлику између развијених и сла-бо развијених земаља (или региона). Разлика између Луксем-бурга, најбогатије земље по овом показатељу, и Турске, износи 16:1.

Та-бе-ла 4. Друш-твени производ *per ca-pi-ta* по тренутним це-на-ма (€) у ЕУ и земљама кандидатима у периоду 2002-2004.

| **Земља** | **2002** | **2003** | **2004*** |
|---|---|---|---|
| ЕУ(25) | | | |

ЕУ(15)

Но-ве чланице (10)

Луксем-бург

Дан-ска

Ирска

Швед-ска

Аустрија

Финска

Холандија

Велика Британија

Белгија

Не-мач-ка

Француска

Италија

Шпанија

Кипар

Грчка

Словенија

Португал

Мал-та

Че-шка

Мађарска

Естонија

| |
|---|
| Сло-вач-ка |
| Пољска |
| Литванија |
| Летонија |
| **Земља кандидат** |
| Румунија |
| Бугарска |
| Хрват-ска |
| Турска |
| 21,200 |
| 24,100 |
| 6,000 |

| |
|---|
| 51,100 |
| 34,100 |
| 32,600 |
| 28,800 |
| 27,400 |
| 27,000 |
| 27,600 |
| 28,000 |
| 25,300 |
| 25,500 |
| 24,900 |

21,100

17,200

15,500

12,900

11,800

12,400

10,800

7,700

6,800

5,500

4,800

5,300

4,300

4,200

2,200

2,100

5,500

2,800

21,400

24,400

6,000

53,200

34,900

33,800

29,800

27,900

27,500

28,000

26,600

26,000

25,800

25,300

22,600

18,200

15,900

13,900

12,300

12,500

10,700

7,900

7,200

5,900

5,400

4,900

4,700

4,200

| |
|---|
| |
| 2,300 |
| 2,300 |
| 5,700 |
| 3,000 |
| 22,300 |
| 25,400 |
| 6,400 |
| |
| 56,100 |
| 36,000 |
| 36,000 |

31,000

28,700

28,600

28,500

28,400

27,100

26,400

26,300

23,400

19,300

16,900

14,900

13,000

12,800

11,100

8,500

8,100

6,500

6,100

5,100

5,100

4,700

2,600

| |
|---|
| 2,500 |

| |
|---|
| 6,200 |

| |
|---|
| 3,400 |

Извор: Еуростат (2005).

* Предвиђања

Корисно средство за са-вла-да-ва-ње де-ла проблема по-ве-за-ног са упоређивањем друш-твеног производа по тржишним це-на-ма између земаља може се наћи у употреби тренутног стандарда ку-пов-не моћи. Овај статистички показатељ је ве-штач-ка вредност ко-ја отк-рива разлике у националним нивоима це-на ко-је нису урачунате у сто-пу размене. За-сно-ван је на релативним це-на-ма потрошачке корпе репрезантивних роба и услу-га упоредивих између земаља. Стандард ку-пов-не моћи мно-го адекватније представља стваран ниво ло-кал-ног бо-гат-ства, и че-сто да-је зна-чај-но различите рез-ултате од оних датих у друш-твеном производу по глави становника, нарочито то-ком периода са променљивостима у сто-па-ма размене. Стандард ку-пов-не моћи није условљен (на кратак рок) коле-бањима на тржиш-ту размене. Овај проблем је не-стао у слу-ча-ју земаља у еврозони. Зна-чај-не разлике између по-да-та-ка датих за друш-твени производ *per ca-pi-ta* и оних за стандард ку-пов-не моћи приписане су разликама у нивоима це-на у земљама чланицама. Ако су це-не у сва-кој земљи чланици појединачно више од просека ЕУ, та-да је друш-твени производ *per ca-pi-ta* виши у тренутним еврима не-го у слу-ча-ју стандарда ку-пов-не моћи. Обрнут слу-чај је са земљама чији је друш-твени производ
*per ca-pi-ta*
у тренутним еврима испод просека ЕУ. У овим земљама, индекс стандарда ку-пов-не моћи да-је вишу вредност од друш-твеног производа по тренутним це-на-ма.

Та-бе-ла 5. Друш-твени производ *per ca-pi-ta* по стандарду ку-пов-не моћи у ЕУ и земљама кандидатима у периоду 2002-2004.

| **Земља** | **2002** | **2003** | **2004*** |
|---|---|---|---|
| ЕУ(25) | | | |
| ЕУ(15) | | | |
| Но-ве чланице (10) | | | |
| | | | |
| Луксем-бург | | | |

Ирска

Дан-ска

Аустрија

Швед-ска

Велика Британија

Холандија

Белгија

Финска

Француска

Не-мач-ка

Италија

Шпанија

Грчка

Кипар

Словенија

Португал

Мал-та

Че-шка Република

Мађарска

Сло-вач-ка Република

Естонија

Пољска

Литванија

Летонија

| **Земља кандидат** |
| --- |
| Румунија |
| Бугарска |
| Хрват-ска |
| Турска |
| 21,200 |
| 23,200 |
| 11,000 |
| |
| 45,000 |
| 28,100 |
| 25,900 |

26,000

24,300

24,900

25,800

24,700

24,100

23,900

23,000

23,100

20,000

16,500

17,600

15,900

16,200

15,600

14,300

12,400

10,900

9,900

9,700

9,000

8,200

6,100

6,100

9,300

5,600

21,400

23,300

11,300

45,900

28,300

26,200

26,100

24,600

25,300

25,800

25,200

24,300

23,700

23,100

22,800

20,900

17,300

17,400

16,400

16,000

15,800

14,700

12,900

11,100

10,400

9,800

9,800

8,800

6,300

6,300

9,700

5,900

22,300

24,300

12,100

48,300

29,900

27,200

27,100

26,900

26,500

26,700

26,300

25,600

24,700

24,000

23,500

21,800

18,300

18,200

17,400

16,400

16,200

15,600

| |
|---|
| 13,800 |
| 11,900 |
| 11,300 |
| 10,600 |
| .. |
| 9,700 |
| |
| 6,900 |
| 6,900 |
| 10,300 |
| 6,500 |

Извор: Еуростат (2005).

* Предвиђања

Та-бе-ла 5 приказује по-дат-ке о разликама у друш-твеном производу *per ca-pi-ta* у ЕУ(25) и земљама кандидатима за период 2002-2004. опадајућим редом по стандарду ку-пов-не моћи. Ова-ква врста представљања зна-чај-но ме-њa слику релативног бо-гат-ства земаља у поређењу са та-бе-лом 4. Према стандарду ку-пов-не моћи, разлика у просечном стварном друш-твеном производу између најбогатије земље ЕУ, Луксем-бурга, и Турске, био је „са-мо" 7:1. Ова мерења су индикатор разлика на нивоу еко-ном-ског развоја, а диспарите-ти у сто-па-ма незапослености мо-гу бити индикатори релативно сла-бог капацит-ета за прилагођавање многим економским шоковима. Разлике између две вредности та-ко-ђе имају утицаја на регионални проблем по-што по-ка-зу-ју да су ло-кал-не производње испод њихових могућности. Од-нос између просечног друш-твеног производа у ЕУ(25) и оног у Турској мереног помоћу стандарда ку-пов-не моћи је 3,4:1, што је мно-го ма-ње драматично не-го разлика приказана у тренутним це-на-ма.

УСЛОВИ ПРИСТУПАЊА

„Сва-ка европска земља може се пријавити да по-ста-не чланица уније" (члан О Уговора из Мастрихта).[1] То је довољан услов, за-сно-ван на Уговору из Мастрихта, да би било разматрано пу-но члан-ство не-ке земље у ЕУ. При том, постоји још неколико неопходних зах-те-ва за приступање, економских и политичких. Они су формално дефинисани на европском самиту у Ко-пен-ха-ге-ну (1993). Земља потенцијални кандидат мора испунити три широка ску-па општ-их усло-ва:

• створити функционалну тржишну економију (економски услови);

• створити демократ-ки политички систем (политички услови);[2]

• прихватити, применити, спровести и задржати *ac-qu-is com-mu-na-u-ta-i-re* (организациони и административни услови).
[3]

Четврти, прећутни услов за приступање ЕУ односи се на финансије. Проширење не сме угрозити финансијске изворе ЕУ, нити би требало допустити да ширење Уније угрози продубљивање интегративног процеса.

Британци и Данци су ушли у ЕУ (од-но-сно Европску еко-ном-ску заједницу ка-ко се та-да зва-ла) на погрешној претп-оставци да је бизнис у Унији ствар економије, а не политике. То је корен каснијег од-у-ста-ја-ња ове две земље од уво-ђе-ња нових за-ко-но-дав-ста-ва, ко-је је брзо уследило. Сви строги и неопходни услови за приступање ЕУ отк-ривају да Унија има неограничена овлашћења и флексибилност приликом бирања будуће чланице, као и да одређује време, ритам и усло-ве за приступање. У сва-ком слу-ча-ју, по-ну-да и подстрек за ула-зак у ЕУ су ефект-на оруђа спољне политике Уније, нарочито од времена за-се-да-ња Европског са-ве-та у Ко-пен-ха-ге-ну (1993).

Могућност учла-ње-ња и специфична позивница за приступање ЕУ у форми „бебиних корака", као што је позитивна оце-на Студије изводљивости Европске комисије, представља снажно и ефект-но оруђе за на-ме-та-ње дисциплине и стандарда ЕУ. Наредни кораци који представљају кон-стан-тан притисак на земљу кандидата садрже Споразум о стабилизацији и асоцијацији, годишње изв-еш-таје о напрет-ку, као и коначни Уговор о приступању. Брисел је јед-ном званично на-вео ка-ко „јед-ном ка-да се земља пријави за приступање ЕУ, она по-ста-је наш роб".[4]

ТРОШКОВИ И КОРИСТИ

**Нове чланице и земље кандидати. – Нове земље чланице из централне и источне Европе деле политичке, безбедносне и економске разлоге за улазак у ЕУ. Политички, ове земље још увек имају младе и крхке демократске системе. Њихова крхкост долази од неиспуњених великих очекивања да се промена на боље према демократском, тржишно оријентисаном систему може догодити у релативно кратком временском периоду и са релативно прихватљивом ценом. Иако непосредна претња оружаног конфликта у Европи не постоји (премда постоје тачке као што су Балканско полуострво, Егејско море или Кипар), ипак постоји забрана која се тиче поделе „сфера утицаја" између Уније, Америке и Русије. Централна и источна Европа и балтичке земље тек су недавно задобиле ослобођење од „источног блока". Оне имају бриге и за очувањем својих независности од Истока и због губљења истих од Запада.**

У по-гле-ду економије, по-сто-је зна-чај-не добити за но-ве чланице и земље кандидате од ула-ска у ЕУ:

• Глав-на корист је сигуран приступ огромном тржиш-ту ЕУ. Ула-зак би подразумевао одређено осигурање да ће трговински режим Уније сигурно остати отворен за њихов из-воз.

• Друга добит, теоријски, била би могућност кретања радне сна-ге кроз оста-так ЕУ на-кон одређеног периода прилагођавања. Ово би мо-гло, међутим, имати двосекли ефе-кат. Ако образована и искусна радна сна-га напусти новопридошле земље, продукт-ивност у новоприкљученом региону би трпела и фондови за образовање стручњака били би изг-убљени. Релативно оскуд-но тржиш-те рада у остат-ку ЕУ(15) би, међутим, спречило да се та-кав сценарио оствари. Искус-тво по-ка-зу-је да се миграција радне сна-ге (искључујући ратове) највише до-га-ђа ка-да радна сна-га не може наћи за-по-сле-ње у сво-јој земљи порекла.

• Трећа добит од ула-ска укључује приступ структ-урним и другим фондовима ЕУ. Ово би да-ло подстицај оја-ча-ва-њу тржишног система.

**Струк□турна помоћ и географија производње**. – Ниједна од потенцијалних користи од ула-ска у ЕУ није без ризика. У неким случајевима, трошк-ови су прилично озб-иљни. Но-ве земље чланице и даље имају ве-о-ма крхке економије ко-је би биле изложене хлад-ном ветру сурове кон-куренције на заједничком европском тржиш-ту. Невоље прилагођавања су добро по-зна-те чак и релативно напредним економијама у транзицији, што по-ка-зу-ју проблеми доживљени у не-ка-да-шњој Источној Не-мач-кој на-кон *ан-шлу-са* из 1989. године. Крупне годишње субвенције исто-ку из за-пад-ног де-ла уједињене Не-мач-ке кон-стант-но су износиле око 90 милијарди, од тренут-ка по-нов-ног уједињења. Та-ко масивна помоћ не-ка-да-шњој Источној Не-мач-кој ће бити нео-п-ход-на то-ком бар још наредних пет година, у по-ку-ша-ју да се ње-на економија среди и макар делимично сустигне оста-так земље. Уколико источни део уједињене Не-мач-ке има потребу за та-ко огромним годишњим субвенцијама, од око 4 од-сто не-мач-ког друш-твеног производа,
[5]
страшно је и помислити на то колике ће потенцијалне субвенције бити потребне за друге новопридошле земље.
[6]

Имајући све ово на уму, поставља се питање нису ли но-ве земље чланице, можда, тежиле да прерано ураде превише? Не зна се ода-кле мо-гу доћи фондови за прилагођавање земаља централне и источне Европе. Критеријум за еврозону садржан у Уговору из Мастрихта и Пакт о стабилности и расту зах-те-ва-ју бу-џет-ске резове широм ЕУ. На за-се-да-њу Европског са-ве-та у Ка-ну (1995) додељено је „са-мо" 6,7 милијарди евра Pha-re[7] програму за период 1995-1999. Сто-га, већи део фон-до-ва мора доћи од стране самих де-сет новопридошлих земаља или из страних зај-мо-ва.

Ка-да је реч о периоду 2000-2006, постоји од-лу-ка о држању лимита за трошк-ове свих ак-тивности ЕУ на са-да-шњем нивоу од 1,27 од-сто це-ло-куп-ног друш-твеног производа ЕУ(15). Овај лимит је ком-бинован са строгим ограничењима националне јав-не потрошње ко-ја се од-но-се на еврозону. Међутим, Аген-да 2000 наменила је 45 милијарди евра за период 2000-2006. (својеврсни мали Маршалов план) да се употребе као помоћ земљама пре приступања. То-ком тог времена, приступајућим земљама ће бити одобрена милијарда евра годишње као структ-урна помоћ, плус додатних по-ла

милијарде евра годишње за развој пољопривреде.[8]

Преговори о финансирању трошк-ова ЕУ(25) (*Финансијаска перспект-ива 2007-2013*) мно-го су компликованији не-го што је било раније. Европа „петнаесторице", а нарочито два-на-ест чланица еврозоне и главни приложници бу-џе-та ЕУ говоре против проширења ап-со-лут-ног годишњег износа ЕУ бу-џе-та (100 милијарди евра) у време ка-да они код куће чине напоре без преседана да сма-ње трошк-ове, ка-ко би се задржали унутар усло-ва еврозоне. Да би ствари биле још теже, у ову но-ву *Финансијск у перспект-ив у* ће морати да бу-ду уденути трошк-ови приступања Бугарске и Румуније ко-ја се оче-ку-ју 2007. године. Те-шко је замислити ка-ко и где стратегија приступања Турске утиче на све ово.

Теоретс-ки, еко-ном-ска интеграција може, али неће засигурно, донети веће користи регионима/земљама ко-је у свом развоју за-о-ста-ју за средишњом еко-ном-ском ак-тивношћу. Међутим, ако су производне ве-зе (унапред и уна-зад) снажне и усмерене на сект-оре као што су хемијска индустрија или финансијске услу-ге, и ако несавршена кон-куренција превагне, еко-ном-ска интеграција би покренула тенденције нагомилавања. Уколико ове ве-зе нису ограничене на релативно уску индустријску групу, већ су раширене на више индустрија и сект-ора, интеграција би произвела нагомилавајуће тенденције у одређеним тач-ка-ма. Уколико радна сна-га није мобилна, цео процес би нагињао да отвори но-ве и прошири постојеће регионалне разлике у пла-та-ма (Ve-na-bles, 1996). Иако ово може довести до тенденција деиндустријализације у периферним регионима, то не значи да интеграција није пожељна. На пример, образовање и регионалне политике повећале су атрак-тивност Шпаније, Финске или Ирске као локација за разнолике производне индустрије, што су Унија и страни инвеститори отк-рили.

Ка-да је у питању структ-ура просторне расподеле индустријске производње у ЕУ, и ослањајући се на студију Mi-del-fart-Kna-vrik (2002, стр. 256), примећено је да су земље ЕУ по-ста-ле више специјализоване од времена раних осамдесетих не-го што је пре тог времена био слу-чај. Ово потврђује теоретс-ка очекивања стандардних неокласичних и новијих теорија о еко-ном-ској интеграцији. Нови образац индустријске производње се развија у ЕУ. Глав-не карак-теристике овог разлазног процеса у географији индустријске производње у ЕУ су да је овај процес спор и да изискује велике трошк-ове прилагођавања; најзапаженија промена у географији производње била је ширење релативно високе технологије и врхунске индустрије према периферији Уније (Ирска и

Финска); и да је по-сто-ја-ње високо образованих и искусних радника по-ста-ја-ло је све важнији чинилац за индустријску локацију. Ово је зна-чај-но искус-тво ко-је ће и Турска свак-као морати да раз-мотри. **<**

** Аутор је стручњак Еко-ном-ске комисије УН за Европу, UNE-CE, Женева*

(Септембар 2005)

НА-ПО-МЕ-НЕ

[1] Неразрешено питање је шта је европска држава? Да ли су то оне државе ко-је су чланице Еко-ном-ске komисије УН за Европу (ко-ја укључује САД, Ка-на-ду, Израел, Туркменистан и Уз-б-екистан)? Да ли религија има зна-ча-ја? Да ли је европска земља она ко-ја је чланица Са-ве-та Европе?

[2] Потенцијални кандидат за приступање мора имати стабилан демократс-ки политички

систем. Ово подразумева више-страначки парламент; владавину за-ко-на и по-што-ва-ње људских и мањинских права; добре од-но-се са суседима и решена територијална спорења. Што се тиче овог по-след-њег критеријума, ни јед-на једина но-ва чланица не пролази тест. Пример: северни Кипар је и даље окупиран. Чак ни не-ке ЕУ(15) земље не пролазе добро на овом пла-ну: наведимо са-мо примере Северне Ирске или Гибралтара. Међутим, њихова предност је у то-ме што су оне већ у ЕУ.

ЕУ је заинтересована за решавања хитних проблема у региону. По-сто-је одређени показатељи да могућност члан-ства у ЕУ може умањити одређене те-нзије, као што се догодило са Мађарском и Румунијом 1996. године, Грчком и Турском 2000, СЦГ и Хрват-ском 2003. или Јерменијом и Турском 2005. године.

[3] *Ac-qu-is com-mu-na-u-ta-i-re* се састоји од око 80,000 страница за-ко-на ЕУ. Једино питање за ко-је постоји могућност преговарања тиче се дужине периода прилагођавања и, потенцијално, величине фон-до-ва ЕУ који мо-гу помоћи у ње-го-вој примени.

[4] *The* Eco-no-mist, 'Out-gro-wing the Union' A sur-veu of EU, 25 септем-бар 2004, стр. 9. Са-мо је-дан пример, '…Британија је са-ве-то-ва-ла Хрват-ску да би можда желела да су-спен-ду-је сво-ју пријаву за члан-ство ка-ко би спречила понижавајуће одбијање и по-но-во је поднети ка-да начини напредак у вези са хап-ше-њем генерала Готовине. Званичник је рекао часопису *The Ti-mes*: … Хрвати кажу да тврди ставови За-па-да миришу на лицемерје. Операција Олу-ја имала је подршк-у Америке и Европе. Ипак, са-да Вашингтон и Брисел притискају Хрват-ску да због исте операције ухапси њиховог та-да-шњег савезника' (A. Le-Bor, 'Cro-a-tia acts aga-inst fu-gi-ti-ve he-ro', *The Ti-mes*, 15. март 2005).

Постоји, међутим, још је-дан разлог због ко-јег је Британија тврда према Хрват-ској. „… Други фак-тор који об-ја-шња-ва енергичну ак-тивност МИ6 у Хрват-ској је што су по-след-ње године отк-риле по-сто-ја-ње обилног кријумчарења оружја између

Хрват-ске и ИРА-е.”

И заиста, заједничка истрага антитерористичке јединице Sco-tland Yard-a, Ирске гарде и хрват-ске полиције установила је да је рак-ета коришћена у на-па-ду ИРА на штаб МИ6 у Лон-до-ну 2000. године била хрват-ског порекла. Наоружање пронађено исте године у складишт-у оружја ИРА у округу Ме-ath у Ирској Републици по-ве-за-но је са Хрват-ском” (I. Tra-u-nor, „The fu-gi-ti-ve who stands in the wau of Cro-a-tia’s EU en-tru”, *The Gu-a-r-dian*, 18. март 2005).

[5] Eco-no-mic Com-mis-sion for Euorpe (2003), стр. 37; G. Par-ker, „Swe-e-ping rew-ri-te of EU sta-bi-lity pact agreed”, *Fi-nan-cial Ti-mes*, 21. март 2005.

[6] Ако услови за добијање регионалне помоћи Уније не бу-ду промењени, та-да би количине та-кве помоћи приступајућим земљама износиле 10-20 од-сто друш-твеног производа нових чланица, што је мно-го више од 3,5 од-сто друш-твеног производа ко-је је Грчка добила 1996. године ( *The Eco-no-mist*, 3. ав-густ 1996, стр. 28). Аген-да 2000 ограничава ниво годишње структ-урне и кох-езионе помоћи на 4 од-сто друш-твеног производа земље примаоца (Euro-pean Com-mis-sion [1997], стр. 25). Ово је потврђено на за-се-да-њу Европског са-ве-та у Берлину 1999. године. Узе-вши у обз-ир релативно ма-ле економије нових чланица и земаља кандидата, ово правило ће уско ограничити износе фон-до-ва ко-је мо-гу добити од Уније.

[7] Пољска, Мађарска: Помоћ за еко-ном-ско реструкт-уирање.

[8] Европска комисија (1997), стр. 25. и 53.

НАВОЂЕНА ЛИТЕРАТУРА

Mi-del-fart-Kna-vrik, K., H. Ove-r-man, S. Red-ding and A Ve-na-bles (2002). „The lo-ca-tion of Euro-pean in-du-stry”, *Euro-pean Eco-nomy*, Spe-cial re-port No. 2/2002, стр. 213-269.

Ve-na-bles, A. (1996). „Lo-ca-li-za-tion of in-du-stry and tra-de per-for-man-ce”, *Ox-ford Re-wi-ew of Eco-no-mic Po-licy*, стр. 52-60.

(1) Еутаназија или подмлађивање Европе

(2) Време далекосежних одлука

(4) Могућности и контроверзе

(5) Замке социјалног дампинга

(6) Нестанак ћупа са медом

(7) Чекаоница за излазак